

כט

– "כ' אמה לא שלטא ביה עינא" – הדלקת נרות חנוכה במקומות גבוהים

מבוא

א. סוכה

ב. עירוב – קורה

ג. מנורת חנוכה

ד. הדלקת מנורת חנוכה בבתיים גבוהים ונמוכים מכל' אמה

סיכום

מבוא

בשלוש מצוות מצינו מגבלות גובה באשר להנחת חפץ המצווה או הקשור למצווה: סכך הסוכה, קורה למבוי, ומנורת החנוכה. בסוכה, שמצוותה מהתורה, אחד הנימוקים למגבלה הוא: "מעל כ' אמה לא שלטא ביה עינא". לעומת זאת, בעירוב מובא טעם זה בלשון חיובית: "משום היכרא". המפרשים פירשו באופן דומה את האמור בעירוב ובמנורת חנוכה כ"לא שלטא ביה עינא".

מה משמעות נימוק זה? האמנם אין אדם מסוגל לראות דברים המונחים בגובה של כ' אמה?

א. סוכה

במשנה בסוכה א, א נאמר:

סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה – פסולה, ורבי יהודה מכשיר.

על גובהה ורוחבה של הסוכה כתב הרמב"ם (הל' סוכה ד, א; ע"פ הגמ' בסוכה ג ע"א-ע"ב):

שיעור הסוכה גבהה אין פחות מעשרה טפחים, ולא יתר על עשרים אמה. ורחבה אין פחות משבעה טפחים על שבעה טפחים, ויש לו להוסיף ברחבה אפילו כמה מילין. היתה פחותה מעשרה או משבעה על שבעה או גבוהה מעשרים אמה כל שהוא הרי זו פסולה.

יש מידות מינימום לאורכה, רוחבה וגובהה של הסוכה, ולפי חכמים לגובה יש גם מידת מקסימום.

מה טעמם של חכמים? בגמרא בסוכה ב ע"א-ע"ב, נכתבו הסברים שונים לדבריהם. רובם אינם קשורים לראייתו של היושב בסוכה, למעט אחד:

אמר רבה: דאמר קרא "למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל" (ויקרא כג, מג). עד עשרים אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה, למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שדר בסוכה, משום דלא שלטא בה עינא.

נדרשת ידיעה, כלומר תחושה של היושב בסוכה, שהוא אכן יושב בה. לא ניתן לחוש כך כשגובה הסוכה היא למעלה מכ' אמה, משום: "דלא שלטא ביה עינא – שאינו רואה את הסכך, וסוכה היינו סכך, כשמה" (רש"י שם). למה התכוון רש"י בהסברו "שאינו רואה את הסכך"? וכי אדם איננו רואה למרחק של כ' אמה? בהמשך הגמ' בסוכה ב ע"ב התאימה הגמ' את דברי רבה, עם דברי ר' יאשיה:

כמאן אזלא הא דאמר רבי יאשיה אמר רב: 'מחלוקת בשאין דפנות מגיעות לסכך, אבל דפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים אמה כשרה', כמאן? – כרבה, דאמר: משום דלא שלטא בה עינא. וכיון דדפנות מגיעות לסכך – משלט שלטא בה עינא.

לפי ר' יאשיה, אם יש רציפות במחיצות מגובה האדם ועד היכן שמגיע הסכך, גובה הסוכה יכול להיות גם מעל כ' אמה. רק אם יש רווח בין הסכך לדפנות צריך להיות שיעור של עד כ' אמה. הריטב"א בסוכה ב ע"ב הסביר את טעם הדבר:

כיון שהוא מוקף שתי מחיצות כהלכתן דעריבן ושלישית טפח ודפנות מגיעות לסכך ורואה עצמו מכוסה ועומד תחת קירוי, אי אפשר שלא ישיב אל לבו לדעת שהוא יושב תחת סכך, וכן פי' מורי רבינו נר"ו.¹

והרחיב עוד הרב מנחם המאירי (שם ב ע"א):

וענין טעם זה הוא שצריך לדעתו שתהא הסוכה עשויה בענין שיהא אדם מצוי לזכור ולהרגיש שתחת סכך הוא עומד, והוא סובר שסתם סוכה אין הדפנות מגיעות לסכך, שהרי די לנו במחיצות עשרה מן הקרקע ומכשירין אותם מטעם גוד אסיק, ואם כן עד עשרים אמה אדם מרגיש בסכך שלמעלה הימנו. שאעפ"י שיש אויר הרבה מפסיק בין הדפנות והסכך, עד שאותו אויר היה ראוי לגרום לו שישכח ענין הסכך ושיהא

1. וכן בקצרה ברשב"א עירובין ג ע"א.

הענין דומה לו כאילו הוא עומד בחצר שאורה רב, מ"מ הואיל ואין הסכך גבוה, אי אפשר לאדם בלא נשיאות עפעף מעט, והרי רואה קצות הסכך לשעתו ומרגיש. אבל כל שגובהה מעשרים אמה ואויר הרבה מפסיק בין דפנות לסכך, אין הסכך נראה לו, אלא אם כן משליך ראשו לאחוריו לישא עיניו למעלה, ואין אדם מצוי בכך. ולמדת לדעת זה, שאם היו הדפנות מגיעות לסכך אף למעלה מעשרים כשרה לשתי סיבות: אחת, שמתוך שאין שם אויר מפסיק נותן לב על צילו שלא מחמת דפנות לבד הוא בא אלא אף מחמת סכך. ועוד, שאדם עשוי ליתן עיניו במה שלפניו, וכשהוא נותן עיניו בכותל אינו מפסיק בהבטתו עד שיראה את כולה, וכשמביט בראש הדופן המחובר לסכך הרי קצה הסכך הסמוך לדופן נראה עימו וישיבתו שתחת הסכך ניכרת לו.

לפי המאירי, כאשר הסכך גבוה מכ' אמה ויש חלל בינו לבין הדפנות אין ליושב תחושה שהוא אכן יושב בסוכה, אך כשהסכך צמוד לדפנות קיימת תחושה כזו. לא מדובר על היכולת פיזית לראות, אלא על תודעה, הרגשה ותחושה של היושב בסוכה. זו גם הייתה כוונת רש"י שכתב: "דלא שלטא ביה עינא – שאינו רואה את הסכך". וכי לא ניתן לראות למרחק של כ' אמה? אלא שכוונתו היא שמעל כ' אמה העין לא רואה כי אינה נמשכת לראות מעצמה, אלא אם כן האדם ירצה ויתכוון לראות.² הרב יהונתן מלוניל (סוכה ב ע"ב) פירש אחרת:

אמר רבה אמר קרא למען ידעו. ומיירי שאין דפנות מגיעות לסכך... וכיון שאוויר יש בין הדפנות והסכך, האויר מזיק לעינים, ולא מיבעיא כשאין בה אלא שיעור סוכה קטנה, שאין העין שולט בה מפני האויר המפסיק בין הדפנות והסיכוך.³

2. הרב עמרם בלוס (שו"ת בית שערים חלק אורח חיים סימן שלוש) העיר: "מהא דאמר רבה בריש סוכה דסוכה גבוה למעלה מכ' פסולה מדכתיב למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וכו' עד כ' אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה למעלה מכ' אמה אין אדם יודע שדר בסוכה משום דלא שלטא בה עינא. ופירש"י שאינו רואה את הסכך וכו' וקשיא אדם גדול כענקים ליתכשר גם גבוה מכ' ואדם ננס ליפסל גם למטה מכ'. ונראה שבחידושי ריטב"א שם הרגיש בזה ולכן כתב משום דלא שלטה בה עינא פירש דלא מעייני אינשי למעלה מכ' הכונה דלא מעייני במה שהוא למעלה מכ' לקרקע, אבל לפירש"י קשה כנ"ל. אלא על כרחך, דמה שהוא סוכה כשירה לשאר בני אדם כשר גם לננס ופסולה לענק, כיון שפסולה לרוב בני אדם".

3. ניתן להבין שזו גם כוונת התוס' בסוכה ב ע"ב ד"ה וכיון, ע"פ הסברו של הערוך לנר, שכתב שלפי הריטב"א יש צורך שכל הדפנות של הסוכה יגיעו עד הסכך כדי שירגיש שהוא בסוכה, ואילו לפי תוס' מספיק שיוכל לראות את הסכך דרך דופן אחת.

לפי ר"י מלוניל רק אם יש דפנות רצופות ניתן לראות את הסכך הגבוה, ואם יש חלל זה מפריע לראיה.

הנצי"ב (מרומי שדה, סוכה ב ע"ב ד"ה אמר רבה) הסביר שר' יהודה, הסובר שסוכה מעל כ' אמה הסוכה כשרה בכל מקרה, יסבור שגם מעל כ' אמה יש תחושה כזאת, ושהחלל בדפנות הסוכה אינו מפריע. אך קשה לקבל שחכמים ור' יהודה נחלקים במציאות. על כן נראה להסביר שלפי ר' יהודה תחושתו של היושב איננה חלק מהותי ממצוות סוכה ולכן גם למעלה מכ' אמה הסוכה כשרה.

סיכום ביניים:

לדעת ר' יאשיה אמר רב, כאשר הסכך גבוה מכ' אמה ויש רצף בדפנות עד אליו, הסוכה כשרה. הטעם:

לפי המאירי: יש ליושב בסוכה תחושה שהוא אכן יושב בסוכה.

לפי ר"י מלוניל: יש תנאים המאפשרים לראות בנוחות וללא היזק לעין את הסכך. אמנם, הלכה למעשה נפסק שסוכה שהיא למעלה מכ' אמה פסולה.⁴

ב. עירוב – קורה

מחלוקת דומה קיימת גם ביחס לקורה של מבוי, כנאמר במשנה בעירובין א, א:

מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה – ימעט, רבי יהודה אומר: אינו צריך.

בגמ' בעירובין ג ע"א הסביר רב נחמן בר יצחק את טעמם של חכמים: "משום היכרא".⁵ דהיינו, יש צורך לדעת שאכן מונחת קורה מעל המבוי. בהמשך הגמ' מופיע מצב שבו גם אם הקורה מונחת מעל כ' אמה היא תהיה כשרה:

אמר רבי אילעא אמר רב... ואם יש לה אמלתרא – אפילו גבוהה יותר מעשרים אמה אינו צריך למעט.

מאי אמלתרא? רב חמא בריה דרבה בר אבוה אמר: קיני. כי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא: פסקי דארזא. מאן דאמר פסקי דארזא – כל שכן קיני, מאן דאמר קיני אבל פסקי דארזא לא. ומאן דאמר פסקי

4. רמב"ם הל' סוכה ד, א; שו"ע אורח חיים סימן תרלג סע' א.

5. בהמשך הסבירה הגמ' מדוע נחלקו ר' יהודה וחכמים גם בסוכה וגם בקורת מבוי.

דארזא מאי טעמא – משום דנפיש משכיה, והא סוכה דנפיש משכיה,
וקאמרי רבנן דלא! – אלא: כיון דקא חשיב – אית ליה קלא.

רש"י שם הסביר:

קיני – כגון קיני עופות, היו בולטין מתחת האולם למעלה מן הפתח.
פסקי דארזא – כלונסות של ארז ארוכין תחובין בכותל, ואידי דנפיש
משכיה אורך דידהו חזו להו אינשי, ואיכא היכרא.

מכאן, שאם יש קשר ייחודי בין הקרקע לקורה, או דבר שמונח על הקורה
(=אמלתרא) ומושך את העין,⁶ ניתן להניח את הקורה גם למעלה מכ' אמה. אך אם
אין כל היכר ייחודי, קורה מעל כ' אמה פסולה.
גם בעירוב נפסק להלכה שקורה מעל כ' אמה פסולה.⁷

ג. מנורת חנוכה

בנר חנוכה לא מצינו מחלוקת בין חכמים ור' יהודה בשאלת גובהה המקסימלי של
המנורה. כך נאמר בגמ' בשבת כא ע"ב:

אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום: נר של
חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה – פסולה, כסוכה וכמבוי.

וברש"י שם:

פסולה – דלא שלטא בה עינא למעלה מעשרים אמה, וליכא פרסומי
ניסא.

כסוכה וכמבוי – דתנן בהו בהדיא בעירובין ומסכת סוכה דפסילי.⁸

דברי רב כהנא הובאו גם בגמ' בבבא קמא סב ע"ב, ושם גם כתב רש"י:

למעלה מעשרים אמה – לא חזו לה אינשי, ולא מפרסם ניסא ואנן
לפרסומי ניסא בעינן.

6. הרי"ד סולוביצ'יק (רשימות שיעורים סוכה עמ' יא) דן מדוע לא מועיל אמלתרא בסוכה,
ומשיב שכיון שקורת עירוב היא להיכרא בעלמא לכן היכר מיוחד מספק, בו בזמן שגובה הסוכה
אינו רק סימן, אלא חלק מהותי משיעור הסוכה.

7. רמב"ם הל' שבת טז, יד; שו"ע אורח חיים סי' שסג, סע' כו.

8. גם ה"ר"ן בשבת כב ע"א הסביר שהשוואה בין גובה נר חנוכה, גובה קורת מבוי וגובה הסוכה,
הוא רק מבחינה דינית, שמעל כ' אמה פסולים, אם כי יתכן שהנימוקים לפסול שונים.

ראשונים נוספים שנימקו את גובהה המקסימלי של הסוכה בנימוק "דלא שלטא ביה עינא", כתבו כך גם ביחס לגובה הנחת מנורת חנוכה. בגמ' עצמה אין דיון כמו זה המופיע בסוכה ובעירוב מה טעם הפסול, וכן אין תנא או אמורא המציע אפשרות להנחת המנורה מעל כ' אמה, כפי שמצינו בעירוב ובסוכה.⁹ אמנם, בראשונים נמצא כזה – הטור כותב (אורח חיים סימן תרעא):

אם הניחה למעלה מכ' אמה אפילו בדיעבד לא יצא, דלא שלטא ביה עינא וליכא פירסומי ניסא. וכתב ה"ר יואל הלוי דוקא כשמניחה בחוץ, אבל כשמניחה בבית אפילו למעלה מעשרים אמה כשירה, כדאמרינן גבי סוכה אם דפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מכ' אמה כשירה דשלטא ביה עינא. ונראה לי שאין הנידון דומה לראייה. דהתם בעינן שתשלוט עינו בגג, וכיון שמחיצות מגיעות לגג על ידם ישלוט עינו בגג. אבל הכא שצריך שישלוט עינו בנרות, כיון שהוא למעלה מכ' דלא שלטא ביה עינא, מאי נפקא מינה בגג שהוא עדיין למעלה ממנו, בשבילו לא שלטא ביה עינא טפי.

מאחר וההלכה של גובה העמדת מנורת חנוכה נלמדה מסוכה, החיל רבנו יואל הלכה נוספת מסוכה לנר חנוכה. לדבריו, אם יש רצף בין המחיצות למנורה, כגון שמניחה בתוך בית, אזי ניתן להניחה גם למעלה מכ' אמה. הטור השיב על כך שאין להשוות בין המקרים, מאחר שבסוכה הדופן מוליכה אל נקודת המפגש עם הסכך, שאותו יש לראות, לעומת מנורת חנוכה שיש לראות בה נרות, ולא גג. הרב יוסף קארו (בית יוסף שם) פירש את דברי ר' יואל:

מצאתי כתוב בשם מהר"ר יצחק אבוהב ז"ל: נראה לי שסברת רבינו יואל שכשיש בכאן אויר האויר הוא מזיק לעינים ואין האדם יכול להביט למעלה כל מה שירצה. ולזה הביא ראייה מסוכה שאם הדפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים כשרה ושלטא בה עינא. ובזה נראה שאין מקום לקושיית המחבר.

לפי הר"י אבוהב, הרצף מאפשר להסתכל עד כ' אמה, ולכן סבר ר' יואל שכך צריך להיות גם בנר חנוכה. לעומת זאת, הב"ח שם הצדיק את הטור ולא קיבל את דברי הר"י אבוהב. לפיו, בסוכה הסכך גדול לכן רואים אם ישנו רצף, אך נר חנוכה וקורת מבוי הם דקים ובלתי נראים ממרחק.

9. אדרבה, בסוגיה בבא קמא סב ע"ב, דנה הגמ' האם ר' יהודה שסבר שאם הזיק בנר חנוכה, בעל הבית פטור, טען גם כן שיש להניח את מנורת חנוכה בתוך י' טפחים.

מחלוקת ר' יואל והטור ע"פ הסבריהם של הב"י והב"ח, היא בעצם מחלוקת הראשונים שהבאנו לעיל בעניין משמעות רצף הדפנות עד לסכך: האם הוא בא להעניק תחושה סובייקטיבית של ישיבה תחתיו, או מתן אפשרות אופטית-מעשית לראות אותו.

הדיון ביניהם הוא עד כמה ניתן להחיל את אותה התייחסות גם כאן. לסובר שייעוד הרצף הוא מתן אפשרות טכנית לראות את הסכך (ר"י מלוניל), כך גם יהיה באשר לרצף שבקיר הבית עד למנורה (רבנו יואל ע"פ ר"י אבוהב). אך אם מטרת הרצף היא השגת התחושה הנפשית של ישיבה תחת הסכך (ריטב"א והמאירי), זה לא יכול להיאמר ביחס למנורת חנוכה, מאחר שהיא קטנה ואיננה ניכרת (הטור ע"פ הב"ח).¹⁰ ובכל זאת יש מי שחשש לדברי ר' יואל. כך כתב הראי"ה קוק (מצוות ראייה סי' תרעא):

בתוך הבית, אם למעלה מכ' אמה נעיר, ומסתמא בני ביתו יודעים שהדליק ואיה הדליק, וזה החוש מעיד שע"י הצצה בנר נראה גם מרחוק, והכל לפי הנר. א"כ שלטא ביה עינא בפרסומי ניסא שלנו שאינו כי אם לבני ביתו. ע"כ צ"ע לענ"ד אם הדליק למעלה מכ' בבית, ראוי לענ"ד שלא ידליק עוד בברכה, די שפנים הנראות לפי הר"י הלוי ז"ל, ובפרט כשתקרת הבית אינו רחוק בהרבה מהנר.

לפיו, לא ניתן להתעלם מכך שאם הדליק מעל כ' אמה בתוך הבית, בני הבית מודעים לכך ומרגישים בזאת.

המכנה המשותף בדיונים על סכך, נר חנוכה וקורת מבוי שהניחום למעלה מכ' אמה הוא שאין דיון בשאלה אם אפשר או אי אפשר לראות למרחק שכזה. אדם יכול כמובן לראות למרחק כזה. הדיון הוא בתחושות נפשיות של היושב בתוך חלל של כ' אמה, וכן האם יש מה שימשוך את העין לחפץ – הסכך, הנר או הקורה, ואיך להתייחס במצב שיש הפרעות אופטיות או דקות הנר וקטנות הקורה. כל אלה הם ביטויים שונים למידת הקשר שיש בין האדם לעצמים הללו. בעקרונות שקבעו חכמים ביחס למבוי וסוכה, וכן רב תנחום ביחס לנר חנוכה, הם כיוונו ללמד

10. גם הט"ז (אורח חיים סימן תרעא, ס"ק ה) נימק את דברי הטור בדומה לב"ח, אך הוסיף עוד: "ותו נלע"ד דלא מסתבר כאן להכשיר בנר ע"י הדפנות כי עיקר מצות הנר חנוכה היא בצאת הכוכבים כמ"ש המרדכי וכל שהוא גבוה למעלה מכ' אמה אין העין הולך שם דרך הדפנות כי גם הדפנות עצמן אינם נראים בלילה ואור הנר מלמעל' אין שולט שם כנ"ל נכון". על כך כבר השיב מהר"ם א"ש (שו"ת פנים מאירות חלק א סימן מז) שלפי דבריו בלילה, במקום בו יהיה חושך בסוכה, היא תהיה פסולה, מאחר ולא רואים את הסכך.

שמעל כ' אמה יש נתק בין האדם לעצם ששם, ולכן לא מניחים סכך, נר וקורה מעל גובה זה.¹¹

ד. הדלקת מנורת חנוכה בבתים גבוהים ונמוכים מכ' אמה

מבין שלוש המצוות – עירוב, סכך ונר חנוכה – השאלה השכיחה ביותר כיום הוא על מיקום המנורה בבית שגובהו מעל כ' אמה. על כך כתב הרב שמואל וואזנר (שו"ת שבט הלוי חלק ד, סי' סה):¹²

כיום דהאמת הוא דאיכא שכנים מכמה צדדים שיכולים להביט בנר שלהם הוא תוך כ' אמה, נוסף למה שכתב פרי מגדים (משבצות זהב או"ח סי' תרא ס"ק ז) דגם למעלה מכ' אמה איכא היכרא קצת, מלבד היכרא גמור לבני ביתו בפנים. איני רואה סיבה לשנות המנהג מכבר להדליק בכי האי גוונא על פתח החלון. ובשיעור מרחק של השכנים ממול לא קבלנו דבר. אלא העיקר הוא שאפשר להסתכל עוד בראיה רגילה דוקא למעלה משיעור כ' אמה דאין אדם משליך ראשו להביט למעלה מכ', כמו שכתב המאירי ריש סוכה.

לדבריו, עובדה היא שחז"ל לא קבעו גבולות מקסימום למרחק שבין הרואה מרשות הרבים לבין המנורה. כיון שכך, אם יש בניינים גבוהים ממול, וניתן לראות המנורה בראיה רגילה, ניתן לפיו להניח שם את המנורה. אמנם יש פוסקים שחלקו על כך, מסיבה אחרת. הרב מרדכי אליהו והרב יוסף שלום אלישיב טענו שהעובדה שאנשים גרים בבתים גבוהים ממול איננה מועילה, מאחר ש"אין זו רשות הרבים אלא יחידים רבים. וכמו שאדם יכניס אנשים רבים לדירתו, לא יהיה זה פרסום הנס לרשות הרבים".¹³ על הסבר זה יש להעיר: האמנם

11. הרב אליעזר וולדינברג (שו"ת ציץ אליעזר חלק כב סי' טז) כתב בשם המהרי"ל דיסקין (קונ"א אות ל) שגם בנר שבת יש דין של כ' אמה.

12. התשובה נשלחה לרב אליהו שלזינגר, והיא מופיעה גם בתוך ספרו: מצות נר איש וביתו, ירושלים תשל"ח, עמ' קכח.

13. כך כתב בשמם הרב משה הררי (מקראי קודש – חנוכה, עמ' כח-כט). הוא העיד שכך שמע להלכה גם מהרב יהודה צדקה, מהרב שלום משאש ומהרב יצחק זילברשטיין. לדבריהם, הגר בקומות עליונות מעל כ' אמה ידליק בפנים, אך הם לא נימקו דבריהם. כך כתב גם הרב חיים קנייבסקי (דבריו מובאים שם עמ' קמו), וכן הרב יצחק יוסף (ילקוט יוסף, מועדים עמ' קצח). לעומתם, הרב שאול ישראלי סבר שבבית מעל כ' אמה יש להדליק בחלון בשל הבתים שממול, ושכך נהגו (מקראי קודש – חנוכה, עמ' כח). הרב אברהם שפירא (שם עמ' קמא), כתב שבבית עם כמה קומות ידליק בדירה או במרפסת שלו, וזה עדיף מאשר להדליק ליד חדר המדרגות. הרב

פרסום הנס לרבים הוא דווקא אם הם נמצאים ברחוב ולא בתוך בית? האם חז"ל התכוונו לרשות הרבים דווקא ע"פ גדרי חושן משפט או הלכות שבת (רוחב שש עשרה אמות, ששים רבוא), או שכוונתם הייתה לפרסם את הנס בפני אנשים רבים, וקביעת הגדר של רשות הרבים באה מתוך הנחה שברשות הרבים מסתובבים אנשים רבים, אך לא שיש חובה מיוחדת בכך שהפרסום יהיה לכיוון הרחוב. לו יצויר שבביתו של אדם נמצאים אנשים רבים (כגון אכסנאי, בית מלון), ויש סיכוי גבוה יותר שרבים יראו את המנורה אם הוא יניחה על פתח הבית מבפנים, ולעומת זאת אם הוא יניח בפתח הבית מבחוץ או על החלון ההערכה שאת המנורה יראו פחות אנשים מפני שאנשים אינם מסתובבים ברחוב (עקב מזג אויר סוער וכד', או במקום שאנשים לא נוהגים להסתובב בחוץ בשעות אלה) – האם לא עדיף שבכל זאת ידליק בפנים?¹⁴ זה בעצם היה יסודה של תקנת הדלקת מנורה בבית הכנסת. המטרה הייתה לפרסם את הנס בפני הרבים, מאחר שבזמן התקנת התקנה, לא הדליקו בחלון או בפתח הבית בשל סכנה מהגויים. המרכיב של פרסום הנס כלפי רשות הרבים נעלם, והוא הצטמצם רק לחוג משפחה. ההדלקה בתוך בית הכנסת, היא לרבים ולא ליחידים, עם זאת שההדלקה היא בתוך מבנה.¹⁵

בנוסף, ע"פ דבריהם יש תלות בין היכולת של בני רשות הרבים לראות את המנורה לבין החובה המוטלת על אדם להדליק מנורה כלפי רשות הרבים. אם בני רשות הרבים לא יוכלו לראות המנורה אזי לא ניתן להדליק. לדברינו אין זה כך. תקנת חכמים להניח את המנורה בחלון הפונה לרשות הרבים, או על פתח הבית מבחוץ, לא נועדה ליצור תלות בין החובה האישית להדליק לבין יכולתם של בני רשות הרבים לראות. יש להניח את המנורה בחלון או בפתח הבית גם אם ברור מראש שאף אחד מבני רשות הרבים לא יראה אותה, כמו למשל כשהחלון או פתח הבית פונים לקצה רשות הרבים במקום

שריה דבליצקי (שם עמ' קנא), כתב שאם אין למנורת חנוכה גב, ידליק מעל כ', כי אז יש פרסום גם לבני הבית. לפיו, ניתן לצרף את שיטת רבנו יואל, שאם יש קיר רצוף עד לנרות אפשר להדליק מעל כ' אמה. הרב מרדכי טנדלר, (שם עמ' קנג) כתב שהרב משה פיינשטיין נהג כהידור מצווה להדליק למעלה מכ' אמה אם יש אנשים בבתים ממול שיכולים לראות את המנורה, ושכך גם נהג הוא כשהיה גר בניו יורק במקום גבוה, ועדיף כך מאשר ליד הפתח, ליד המזוזה.

14. בראשונים מצינו שהם אף ויתרו על החובה להדליק בזמן שקיעת החמה, מאחר שבזמנם נהגו להדליק בתוך הבית, מחשש סכנה מהגויים (ראה למשל: שיטת ר"י בתוס' בשבת כא ע"ב ד"ה דאי, וריטב"א שם; רא"ש שבת ב, ג; שבולי הלקט ענין חנוכה סימן קפה; ספר כלבו סימן מד; ספר מצוות קטן מצווה רפ, ועוד). לכאורה יכלו לתקן להדליק בזמן שקיעת החמה ובנוכחות בני הבית, אלא שמאחר והמרכיב הפרסומי הצטמצם למסגרת בני הבית, מרכיב הזמן היה פחות משמעותי, כי מידת פרסום הנס תהיה שווה בין אם ידליקו בזמן שקיעת החמה או מאוחר יותר.

15. על פרסום הנס במסגרת בית הכנסת ועל הרקע לכך, ראה מאמרי: "הדלקת מנורת המקדש ומנורת חנוכה בבית הכנסת", מועדי יהודה וישראל, עמ' 217-234.

חשך שבני רשות הרבים לא עוברים שם (או כאמור לעיל כשמדובר ביום גשום, סוער וכד'). פרסום הנס הוא חלק מחובת ההודאה לה' ולא חלק מחובת ההדלקה. היא לא תלויה ביכולת או באפשרות של אחרים לראות את המנורה.¹⁶ מכל מקום נראה, שהדיון בכל הסוגיה איננו קשור לקצה גבול הראיה של אדם, אלא לתחושת הקשר והשייכות שבין הרואה לחפץ המצווה. הדיון הוא מנטלי ולא אופטי.

מרחק מישורי רב בין המנורה להולך ברשות הרבים, עדיין יוצר תחושת קשר אצל ההולך ברה"ר עם המנורה, כשם שהמרחק של הדפנות מהישוב בסוכה אינו משפיע על תחושת הקשר שלו לדפנות. במצבים כאלה המנורה והדפנות הם בגובה העינים, והוא מרגיש מחובר ומקושר להם.

אך באשר למידת הקשר ותחושת השייכות של אדם עם מה שמעל ראשו, בעניין זה נחלקו חכמים ור' יהודה בעירוב ובסוכה, ובנר חנוכה נחלקו הראשונים עם ר' יואל הלוי. חכמים סברו שעד כ' אמה יש לאדם תחושת שייכות, גם אם עליו להגביה לעיתים מעט את ראשו ולהביט במה שמעליו, אך מעל גובה זה אובדת תחושה זו. אמנם התנא ר' יהודה, ובעקבותיו רבנו יואל מתקופת הראשונים, סוברים שאם יש רצף מוחשי בין האדם לבין מה שמעליו, אף בגובה שהוא מעל כ' אמה, עדיין קיימת אצלו אותה תחושה גם אם הרואה מתאמץ לשם כך.

סיכום

להלכה נפסק בשלושת הנושאים שהגובה המקסימלי הוא כ' אמה. כאמור לעיל, השאלה השכיחה ביותר מבין השלושה היא באשר להדלקת נר חנוכה מעל כ' אמה. לדבריננו, אדם ההולך במדרכה הסמוכה לכביש שרחבו 15-20 מטרים (כביש תלת מסלולי דו סטרי, המחולק על ידי אי תנועה), יראה בלי מאמץ גדול בבית שמעבר לכביש גם מנורה המונחת בקומה רביעית וחמישית. כך גם באשר לאדם שגר כ' אמה מתחת לרשות הרבים, כגון בקומות תחתונות של בית הצמוד לצלע ההר: אדם ההולך ברשות הרבים יוכל לראות מצלע ההר שממול מנורות המונחות בקומות תחתונות.¹⁷ "מתחת לכ' אמה לא שלטא ביה עינא"¹⁸ – פירושו שעין בריאה יכולה לראות

16. ראה במאמרי: "פרסום הנס ברבים – הודאה לה'", בספר זה (מאמר כז).

17. בשם הרב יוסף שלום אלישיב (נר שאול, עמ' תקיט) מובא שכתב שכלפי מטה עין של אדם שולטת יותר, ועל כן ניתן להניח את מנורת חנוכה במקום שהוא נמוך מכ' אמה. אמנם בגמרא בבבא קמא כז ע"ב נאמר שאין דרכו של בני אדם להתבונן בדרכים, אך זהו לעניין חיובו בנזקים. לעניין ראייה שתם, אדם רואה מלמעלה כלפי מטה למרחק גדול יותר מאשר עשרים אמה.

18. התורה תמימה (בראשית לז, כד אות כ) מסביר כך את הסמיכות בין שתי הדרשות המופיעות

פיזית למרחק של כ' אמה. אך כשמרחק זה הוא מעל ראשו של האדם, העין לא שולטת במובן זה שלא נוצר קישור וחיבור בין האדם למה שמעליו, ועל כן פסלו חז"ל סוכה, קורת עירוב ומנורת חנוכה המונחים מעל כ' אמה.

בגמ' בשבת כא ע"ב משמו של רב נתן בר מניומי בשם ר' תנחום: גובהו המקסימלי של נר חנוכה, ו"ו' והבור רק אין בו מים'... אבל נחשים ועקרבים יש בר". לדבריו ראובן חשב להשיב את יוסף אל אביו, ואם היו נחשים ועקרבים בבור, מה יועיל בכך שישליך אותו לשם? אלא שהבור היה עמוק כ' אמה, והם לא ראו מה יש בפנים. זאת על פי דברי המפרש בתמיד כח ע"ב שקיי"ל לחז"ל שאין השלכה פחות מכ' אמה.